

SERVICE-LEARNING INCLUSION DIVERSITY & DIGITAL EMPOWERMENT

Het Service-Learning & Digital Empowerment Manifest

September 2023

**Co-funded by
the European Union**

Auteurs

Ivo Geers | Rotterdam School of Management, Erasmus Universiteit Rotterdam

Lucas Meijs | Rotterdam School of Management, Erasmus Universiteit Rotterdam

Kaat Somers | Universitair Centrum Sint-Ignatius Antwerpen (UCSIA)

Het verzamelen van input voor het manifest was een gezamenlijke inspanning van de [SLIDE consortiumpartners](#). Graag willen we alle leden van het SLIDE-consortium bedanken voor hun feedback en suggesties op de definitieve versie van het manifest.

Vertaling door Christel Van Wonterghem | Universitair Centrum Sint-Ignatius Antwerpen (UCSIA)

Het Service-Learning en Digital Empowerment Manifest is een resultaat van het SLIDE-project dat financiering heeft gekregen van het Erasmus+-programma van de Europese Unie onder subsidieovereenkomst 2021-1-BE02-KA220-HED-000032235. De informatie in dit document weerspiegelt uitsluitend de mening van de auteurs. De Europese Commissie is niet verantwoordelijk voor welk gebruik dan ook van de informatie hierin.

Inhoud

Even voorstellen: SLIDE en het SL&DE-Manifest	3
Waarom Service-Learning & digital empowerment?	4
Wat is – en waarom – digital empowerment?	4
Wat is – en waarom – Service-Learning?	4
Hoe passen deze twee begrippen bij elkaar?	5
De nieuwe ethische uitdagingen van digitale Service-Learning	6
Hoe verwachten we impact te creëren?	6
Verhalen van stakeholdergroepen	8
Maatschappelijke partners	8
Maatschappelijke partners: Noden	8
Maatschappelijke partners: Innovatie & impact	8
Maatschappelijke partners: Voorwaarden voor succesvolle SL&DE	9
Studenten	11
Studenten: Noden	11
Studenten: Innovatie & impact	11
Studenten: Voorwaarden voor succesvolle SL&DE	12
Docenten	13
Docenten: Noden	13
Docenten: Innovatie & impact	13
Docenten: Voorwaarden voor succesvolle SL&DE	14
Instellingen voor hoger onderwijs	16
Hogeronderwijsinstellingen: Behoeften	16
Hogeronderwijsinstellingen: Innovatie & impact	16
Hogeronderwijsinstellingen: Voorwaarden voor een succesvolle SL&DE	16

Even voorstellen: SLIDE en het SL&DE-Manifest

Het Erasmus+ project "*Service-Learning as a pedagogy to promote Inclusion, Diversity and Digital Empowerment*" (2022-2024), of SLIDE, is een multinationaal Europees project tussen Belgische, Nederlandse, Duitse, Oostenrijkse, Italiaanse, Kroatische, Slowaakse, Roemeense en Spaanse Service-Learning (SL) deskundigen (hogeronderwijsinstellingen en Service-Learning netwerken). SLIDE biedt een antwoord op de acute onderwijsbehoeften die door de COVID-19 pandemie aan het licht kwamen. Ten eerste, de noodzaak om universiteitsdocenten digitaal te empoweren opdat ze zich kunnen omvormen van onderwijsprofessionals tot ontwerpers van leerervaringen en experts in nieuwe technologieën. Ten tweede, de noodzaak om de kloof te dichten tussen de persoonlijke inschatting en de werkelijke digitale competenties van universiteitsstudenten door hen digitale kennis en vaardigheden bij te brengen. Ten derde, de noodzaak om pedagogische vaardigheden te ontwikkelen om studenten en docenten in hoger onderwijs bewust te maken van de nood voor digitale inclusie van kwetsbare en ondervertegenwoordigde groepen en hen in staat te stellen om gevoelige hedendaagse maatschappelijke kwesties aan te pakken terwijl ze hun digitale competenties ontwikkelen. En ten vierde, de noodzaak om *digital empowerment* van docenten en studenten te combineren met de pedagogische benadering van Service-Learning, als benadering die diversiteit en inclusie bevordert en die verbindingen opbouwt tussen hogeronderwijsinstellingen en gemeenschappen, hetzij in de buurt of in landelijke/afgelegen gebieden.

Dit manifest is bedoeld als een basis voor debat, een hulpbron en inspiratie voor mensen die baat hebben bij Service-Learning. Het manifest groepeerde verschillende narratieven over *digital empowerment* en Service-Learning die nuttige uitgangspunten kunnen zijn voor een wetenschappelijke dialoog over veerkracht, toegang, onderwijskwaliteit en inclusie.

Het SLIDE-Manifest kwam tot stand door stakeholdergroepen uit verschillende landen in Europa te raadplegen. In negen Europese landen werden twee groepsdiscussies georganiseerd met vier stakeholdergroepen: hoger onderwijs docenten, ondersteunend en beleidspersoneel van hogeronderwijsinstellingen, maatschappelijke partners en studenten (onder andere ook studenten met een bijzonder statuut). De resultaten van deze discussies werden gebruikt in twee Europese groepsdiscussies tussen SLIDE-partners. We onderzochten de behoefte aan *digital empowerment* en Service-Learning, de innovatieve kenmerken ervan, de verwachte impact en *good practices* voor digitale Service-Learning.

Elke SLIDE-partner bracht verhalen aan van hoger onderwijs studenten, docenten, beleidsmedewerkers en maatschappelijke partners. Laat je inspireren en krijg nieuwe inzichten over de waarde van Service-Learning [op onze website](#).

Waarom Service-Learning & Digital Empowerment?

Digital empowerment: wat en waarom?

Hoe *digital empowerment* moet worden geïnterpreteerd, hangt grotendeels af van de beoogde doelgroep. Wat door een student als *digital empowerend* wordt ervaren, is dat misschien niet voor een docent en omgekeerd. Wanneer we spreken over *digital empowerment*, is het cruciaal dat we ons bewust zijn van deze verschillen en van de bestaande digitale kloven in onze samenleving. Voor stakeholders betekent *digital empowerment* dat iemand de kennis, competenties en attitudes heeft om te kunnen en durven te experimenteren met wat de digitale wereld te bieden heeft. Zelfredzaamheid is hier een sleutelbegrip, empowerment betekent immers dat doelgroepen in staat zijn zelf het heft in handen te nemen. Om zelfredzaam te kunnen zijn in de digitale wereld, hebben stakeholders in de eerste plaats digitale basiskennis en -competenties nodig. Dit omvat o.a. het kunnen gebruiken van digitale apparaten zoals een computer of smartphone, kennis van digitale tools en weten hoe en waarvoor je die kan gebruiken, je weg kunnen vinden in het ruime digitale aanbod, etc. Vooral ook kennis van online veiligheid en privacy zijn belangrijk. Naast basiskennis en competenties, vereist digitale zelfredzaamheid ook bepaalde attitudes. Weten welke privacyrisico's een bepaalde website heeft is één ding, hier ook effectief naar handelen en beslissen om bijvoorbeeld bepaalde cookie-instellingen aan te passen, is een andere zaak. Om echt digitaal zelfredzaam te kunnen zijn, moeten kennis en competenties dus ook omgezet worden in concrete acties en gedrag.

Stakeholders zijn van mening dat de ontwikkeling van digitale competenties hand in hand moet gaan met 'digitale discipline'. Hoewel digitale tools ons leven kunnen vergemakkelijken, leidt het brede aanbod vaak tot afleiding en gebrek aan efficiëntie. Stakeholders benadrukken daarom dat *digital empowerment* ook het vermogen omvat om doelgerichte keuzes te maken inzake het gebruik van digitale omgevingen. Digital empowerment vereist dat stakeholders weloverwogen en geïnformeerde keuzes maken, zonder er daarbij van uit te gaan dat deze keuzes altijd digitaal moeten zijn. De noden van de betrokkenen moeten steeds primeren.

Service-Learning: Wat en waarom?

Service-Learning is een krachtige pedagogische en educatieve methode gericht op samenwerking tussen studenten, docenten en maatschappelijke partners. Zoals de term zelf suggereert, leren studenten door een dienst te verlenen aan de maatschappij. Dit kan o.a. gaan over het uitvoeren van een onderzoek, het opzetten van nieuwe programma's, of meewerken in de werking van een organisatie. Essentieel voor een succesvolle Service-Learning traject is de wederkerige relatie tussen student en maatschappelijke partner, waarbij beiden tijd, energie en expertise investeren in de samenwerking.

In het hoger onderwijs leren studenten vooral via theorie, waarbij hypothetische of 'dode' casussen vaak de norm zijn. Echter, recentelijk klinkt de roep om meer praktijkgerichte, zelfbewuste en kritische studenten steeds luider, en universiteiten worden steeds meer gewezen op hun verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de samenleving waarin zij gevestigd zijn. Service-Learning kan een antwoord zijn

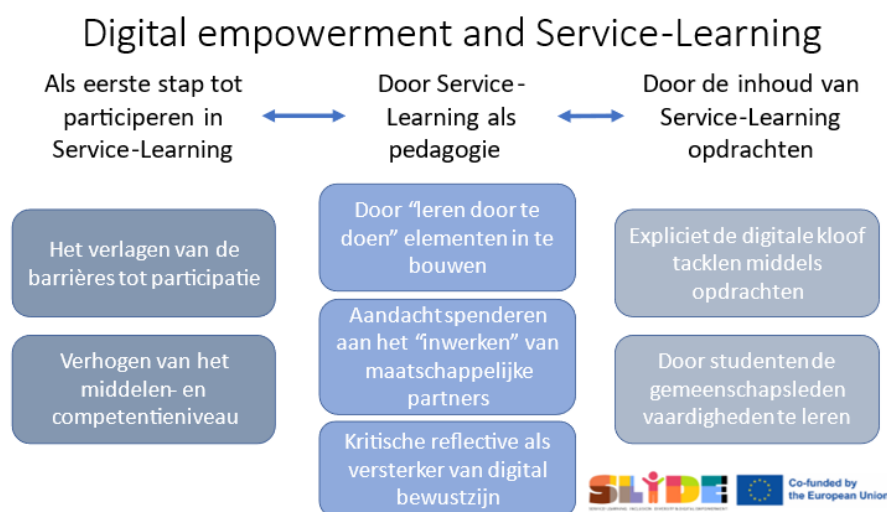
op deze maatschappelijke vragen, en heeft het potentieel om inclusie en diversiteit te bevorderen door het betrekken van diegenen wiens stem vaak te weinig gehoord wordt.

Hoe passen deze twee begrippen bij elkaar?

Digital empowerment en Service-Learning zijn op verschillende manieren met elkaar verbonden. Het SL&DE-Manifest toont drie manieren om Service-Learning de digitale competenties van betrokken stakeholders kan versterken (zie figuur 1).

Ten eerste kan deelname aan een digitaal SL-project in zichzelf een vorm van *digital empowerment* zijn, doordat het traject als zodanig georganiseerd wordt dat het digitale competenties en hulpbronnen van betrokken partijen versterkt en drempels voor deelname verlaagt (bijvoorbeeld geografische drempels, anonimiteit). Een tweede manier om *digital empowerment* te bewerkstelligen wordt gecreëerd door de SL-pedagogie zelf: het integreren van 'leren door te doen'-elementen (*'learning by doing'*) – bv. gebruik van digitale tools of communicatiekanalen – kan een boost geven aan de *digital empowerment* van studenten en maatschappelijke partners. Door extra aandacht te besteden aan het inwerken (*'onboarden'*) van maatschappelijke partners in het gebruik van digitale media, kunnen hun digitale kennis en competenties worden verbreed. Voor studenten biedt de SL-pedagogie de mogelijkheid om te werken aan maatschappelijk relevante thema's en om de digitale wereld te koppelen aan ervaringen uit het echte leven. Kritische reflectie is hiervoor een krachtige tool: het helpt studenten om zich bewust te worden van blinde vlekken, machtsrelaties, etc. en het leert hen nadenken over hun eigen plek in de samenleving.

Tenslotte kan *digital empowerment* van stakeholders ook worden versterkt via de inhoud van SL-ervaringen en -opdrachten. Een SL-traject kan expliciet focussen op sociale kwesties gerelateerd aan digitalisering, bijvoorbeeld een ervaring waarbij studenten kwetsbare doelgroepen ondersteunen in het versterken van hun digitale kennis en competenties, of een opdracht die expliciet ingaat op de problematiek van de digitale kloof.

Figuur 1: Digital empowerment en Service-Learning koppelen

De nieuwe ethische uitdagingen van digitale Service-Learning

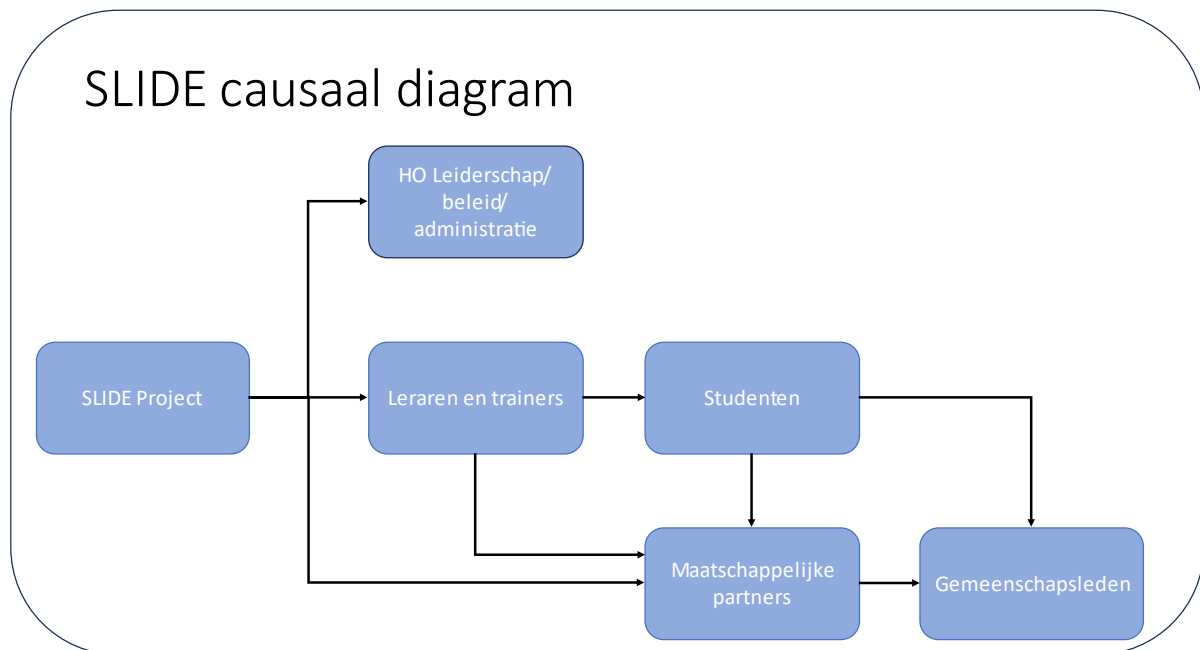
Digitale omgevingen creëren nieuwe uitdagingen en maken bestaande uitdagingen meer complex. COVID-19 heeft de negatieve gevolgen van uitsluitend digitaal onderwijs (*all digital*) aangetoond. Het neemt enkele cruciale aspecten van menselijke interactie weg die ons in staat stellen om dichter naar elkaar toe te groeien. De laatste jaren is er een trend onder hogeronderwijsinstellingen om meer digitaal les te geven om tijd en kosten te besparen, maar we mogen niet vergeten dat we met voltijds digitaal onderwijs ook veel te verliezen hebben. Vooral ook in Service-Learning kunnen digitale projecten risico's met zich meebrengen, zoals depersonalisatie en decontextualisering, waardoor studenten de context waarin ze terecht komen onvoldoende begrijpen bij gebrek aan contextinformatie en interactie met leden van de betrokken gemeenschap. Een gebrek aan persoonlijk contact met de doelgroep en aan het zelf ervaren van de context, kan de SL ervaring uithollen. De afstand die gecreëerd wordt door digitale middelen kan daarnaast ook het risico op een lagere participatiegraad en mogelijk tokenisme verhogen.

Nieuwe valkuilen zoals de bovenstaande vergroten het risico op schadelijke interventies en/of onbedoelde neveneffecten die de digitale kloof juist vergroten. Vertrouwen op digitale middelen zonder verantwoordelijkheid te nemen voor de digitale competenties van de betrokkenen kan daarom negatieve gevolgen hebben. Dit manifest pleit voor een versie van Service-Learning die bijdraagt tot meer sociale rechtvaardigheid door bovenstaande risico's te vermijden. Om dat te bereiken moeten digitale tools in Service-Learning op een doelgerichte manier worden ingezet, met de noden van de doelgroep als eerste uitgangspunt. Tijdens de ontwikkeling en implementatie van een Service-Learning traject moeten stakeholders zich voortdurend bewust zijn van bestaande machtsverhoudingen, culturele gevoeligheden, de duurzaamheid van het engagement, en de digitale competenties van betrokkenen; en dat steeds vanuit een kritisch reflectieproces.

Hoe verwachten we impact te creëren?

Het SLIDE-project richt zich in de eerste plaats op het versterken van de *digital empowerment* van studenten en docenten in het hoger onderwijs. Dit manifest is het startpunt van verschillende acties die dit doel trachten te bereiken, o.a. twee MOOC's (*massive online open course*) welke zich richten op het versterken van de digitale competenties, digitale leercultuur en betrokkenheid van studenten en docenten in het hoger onderwijs. Daarnaast worden er twee digitale methoden uitgewerkt waarmee docenten in een digitaal service-learning vak aan de slag kunnen gaan: de Online World Café methode en een hybride Social Hackathon. Bevindingen en aanbevelingen op basis van deze resultaten zullen

worden gebundeld in een beleidsrapport. Bovenstaande outputs worden uitgewerkt met behulp van een diverse groep Service-Learning stakeholders, die input en feedback geven op alle projectresultaten.

Figuur 2: Het oorzakelijke diagram van SLIDE

Verhalen van stakeholdergroepen

Maatschappelijke partners

Maatschappelijke partners: Noden

Kwetsbare doelgroepen in de samenleving moeten hun stem kunnen laten horen en hun rechten kunnen uitoefenen. Hun situatie is een kwestie van sociale rechtvaardigheid. Te vaak worden kwetsbare doelgroepen en lokale gemeenschappen behandeld als simpele ontvangers van informatie, terwijl ze als evenwaardige partners zouden moeten worden behandeld.

Elke groep in de samenleving heeft verschillende behoeften met betrekking tot *digital empowerment* en het ontdekken van die specifieke noden is cruciaal voor de ontwikkeling van relevante en waardevolle SL projecten. Om aan het dagelijkse leven te kunnen participeren en om de eigen rechten te kunnen uitoefenen, dienen alle burgers te beschikken over bepaalde (transversale) vaardigheden, digitale competenties, en attitudes. Sociale organisaties zijn echter te vaak overbelast om dit te kunnen verwezenlijken, en ook zij hebben nood aan ondersteuning.

De COVID-19-crisis heeft ervoor gezorgd dat de digitale kloof zich scherper dan ooit aftekende in onze samenleving. En ook nu, nu de crisis stilaan wegebt, blijft de digitale transitie zich voortzetten. Bank- en treinloketten sluiten, sociale dienstverlening gaat meer en meer online, communicatie verloopt via mail, etc. Groepen in de samenleving die nooit eerder de behoefte voelden om gebruik te maken van digitale tools, merken nu dat ze uitgesloten worden van bepaalde diensten en voorzieningen. Ook sociale organisaties moesten tijdens de crisis op zoek gaan naar nieuwe manieren om te communiceren met elkaar en met hun doelgroep. Deze nieuwe noden van hun cliënten vroegen ook een aanpassing in hun werking, sommige aanpassingen waren tijdelijk, andere meer permanent. De digitale transitie stelt de samenleving voor nieuwe en complexe uitdagingen. Service-Learning kan mogelijkheden bieden voor maatschappelijke partners en lokale gemeenschappen om, samen met studenten en hogeronderwijsinstellingen, op zoek te gaan naar manieren om deze nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden.

Maatschappelijke partners: Innovatie & impact

Service-Learning trajecten ondersteunen maatschappelijke partners met extra mankracht. Doordat studenten taken op zich nemen, kunnen de vaak overbelaste maatschappelijke partners zich ontwikkelen en op adem komen. Studenten reiken ook nieuwe perspectieven, inzichten en ervaringen aan die maatschappelijke partners kunnen helpen bij het identificeren van de digitale noden van hun doelgroep. Vaak vallen de problemen waarmee deze doelgroepen geconfronteerd worden buiten de jurisdictie van de overheid of bedrijven, waardoor Service-Learning een uitstekende manier is om te werken aan problemen die anders niet ondersteund worden. Op een meer indirecte manier zorgt deelname aan Service-Learning voor meer bewustwording bij studenten, docenten en hogeronderwijsinstellingen, wat nieuwe mogelijkheden biedt voor onderzoek en beleidsbewustzijn.

Leren binnen Service-Learning is geen eenrichtingsverkeer, het leren vindt zowel plaats bij de student als bij de leden van de gemeenschap of de maatschappelijke partner. Partners en gemeenschappen kunnen zich persoonlijk, professioneel en sociaal ontwikkelen, en kunnen zinvolle relaties en nieuwe netwerken opbouwen. Nieuwe mensen ontmoeten helpt om culturele en etnische verschillen te overwinnen, bijvoorbeeld door de generatiekloof te dichten en nieuwe culturen te leren kennen. Succesvolle Service-Learning programma's kunnen als *good practice* een voorbeeld zijn voor de bredere samenleving, waardoor positieve effecten ook naar andere gemeenschappen kunnen overslaan.

Door Service-Learning te verrijken met digitale tools, kunnen ook rurale gemeenschappen en internationale contexten betrokken worden. Online of hybride werken helpt zowel studenten als leden van de gemeenschap en maatschappelijke partners om hun eigen digitale kennis en competenties op te krikken, waardoor ze zelfredzamer worden in de digitale samenleving.

Maatschappelijke partners: Voorwaarden voor succesvolle SL&DE

1. Om betekenisvol en digitaal empowerend te zijn, moeten een SL traject **de noden van de maatschappelijke partner steeds centraal** stellen.
2. Maatschappelijke partners zijn **gelijkwaardige partners, co-creators** van nieuwe kennis en inzichten.
3. Schep de **juiste verwachtingen** bij zowel de student als de gemeenschap/maatschappelijke partner.
  - a. Vermeld wat de cruciale voorwaarden zijn voor elke partij.
  - b. Maak duidelijk wat alle partijen van de SL-ervaring kunnen verwachten en wat ze kunnen bijdragen.
  - c. Wees realistisch over de vaardigheden van studenten en hun bijdragen binnen het gegeven tijdsbestek.
4. **Toon openheid en transparantie** voor de Service-Learning dienstverlening en voor de ervaringen die studenten binnenbrengen.
5. **Elke SL-ervaring brengt risico's met zich mee**, de ervaring vraagt een investering van tijd en moeite, maar dit leidt niet altijd tot succes.
6. De partners uit de gemeenschap spelen een **proactieve rol** in het traject, door zelf mee de dienstopdracht vorm te geven en te implementeren.
7. **Gebruik (digitale) hulpmiddelen die bekend en/of toegankelijk zijn** voor de doelgroep, en zorg dat ze worden ondersteund in het gebruik van deze middelen.
8. Maatschappelijke partners en docenten hebben een **gedeelde verantwoordelijkheid om studenten te begeleiden**.

9. De vertegenwoordigers van de doelgroep en/of de lokale gemeenschap hebben de verantwoordelijkheid om te noden m.b.t. *digital empowerment* te **onderzoeken** opdat het SL traject een waardevolle bijdrage kan leveren.

De partners in het SLIDE-project bundelden verhalen van studenten, docenten, en maatschappelijke partners over SL&DE. Laat je inspireren en krijg nieuwe inzichten over Service-Learning [op onze website](#).

Studenten

Studenten: Noden

Studenten zijn de protagonisten in de Service-Learning ervaring. Om te kunnen groeien in het proces, hebben ze nood aan praktijkervaring en moet hun vermogen tot kritisch denken en reflectie gestimuleerd en ondersteund worden. Vaak wordt aangenomen dat studenten, als *digital natives* (jongeren opgegroeid met digitale technologie), wel weten hoe ze moeten omgaan met de digitale wereld, en dat ze hierin zelfs beter hun weg kunnen vinden dan hun docenten. Echter, ook studenten geven aan vaak moeite te hebben met het gebruik van digitale (onderwijs)tools, en ook zij worden geconfronteerd met risico's zoals fake news en privacy. Ook studenten hebben daarom nood aan digitale kennis- en competentietraining om als volwaardige en zelfredzame burgers te kunnen functioneren in een digitale samenleving.

Studenten: Innovatie & impact

Service-Learning biedt studenten de kans om theorie en praktijk met elkaar te verbinden, en om samen te werken met échte mensen om échte problemen aan te pakken. Op deze manier zien ze de impact van hun inspanningen en zien ze de meerwaarde die hun opleiding hen biedt. Ze komen in contact met andere realiteiten dan die van henzelf, die hun perceptie kunnen veranderen en bewust maken van hun vooroordelen, waardoor ze zichzelf en de wereld om hen heen beter leren begrijpen. Service-Learning verrijkt de educatieve ervaring zo diepgaand dat het studenten in staat stelt competenties te ontwikkelen die niet verworven worden in het traditioneel onderwijs: het ontwikkelt hun kritisch en innovatief denken, hun interpersoonlijke vaardigheden en sociale ontwikkeling. Het is daarom geen verrassing dat succesvolle SL-programma's de motivatie en betrokkenheid van studenten verhogen en over het algemeen een aangename onderwijservaring voor studenten creëren.

Door het gebruik van digitale hulpmiddelen in SL hebben studenten overal ter wereld toegang tot tools, kennis, enz. Het betekent ook dat fysieke aanwezigheid niet altijd noodzakelijk is, waardoor het makkelijker wordt voor studenten om deel te nemen aan SL over de geografische grenzen heen. Digitale Service-Learning brengt studenten op een meer diepgaande manier in contact met de digitale wereld en spoort hen aan om er op een verantwoorde manier mee om te gaan. Ze ervaren de positieve impact van digitale hulpmiddelen voor het aanpakken van problemen, maar worden ook geconfronteerd met risico's en uitdagingen zoals gegevensverwerking, informatiebeoordeling, verschil in digitale competentie tussen student en doelgroep, moeilijkheden in digitale professionele communicatie, etc. Dit empowered studenten (digitaal) en helpt hen belangrijke transversale vaardigheden zoals kritisch denken te ontwikkelen. Digitale SL verlaagt daarnaast ook drempels voor bepaalde studentengroepen, en kan daardoor bijdragen aan meer inclusie, zoals studenten met functiebeperking of extra leerbehoeften, of studenten met een angststoornis voor wie de anonimiteit van digitale communicatie drempelverlagend kan werken.

Studenten: Voorwaarden voor succesvolle SL&DE

1. Studenten moeten voldoende **ruimte en ondersteuning** krijgen om kritisch te reflecteren over de praktijkervaring.
2. Leer studenten hoe ze kunnen **samenwerken met maatschappelijke partners** en hoe ze de noden van de gemeenschap kunnen horen en respecteren.
3. **Integreer SL in het curriculum** en geef studenten regelmatig de kans om 'uit hun bubbel te komen'.
4. **Stem projecten af op de noden en interesses van studenten en in functie van de leerdoelen van het vak**, waardoor docenten ECTS-credits kunnen toewijzen aan SL trajecten.
5. Schep **de juiste verwachtingen** bij zowel de student als de maatschappelijke partner. Maatschappelijke partners moeten de mogelijkheden, maar ook de beperkingen van SL begrijpen.
6. Wees niet bang om te **experimenteren en risico's te nemen**. Ook falen is een onderdeel van de SL ervaring.
7. **Minimaliseer complexiteit** en ga op zoek naar een gemeenschappelijke taal tussen student en doelgroep.
8. **Betrek studenten bij de promotie van hun werk** en leerervaringen, bijvoorbeeld via sociale media. Dit vergroot de impact van hun werk en bevordert de verdere toepassing van SL.
9. **Begeleid leerlingen in (digitale) veiligheidskwesties** zoals privacy en gegevensbescherming.
10. Vertrek vanuit een **sociaal rechtvaardigheidsperspectief** (mensenrechten en waardigheid van mensen).
11. Neem verantwoordelijkheid voor de **digitale competenties van de maatschappelijke partners** om hun deelname te garanderen.

De partners in het SLIDE-project bundelden verhalen van studenten, docenten, en maatschappelijke partners over SL&DE. Laat je inspireren en krijg nieuwe inzichten over Service-Learning [op onze website](#).

Docenten

Docenten: Noden

Docenten zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling, uitwerking en implementatie van Service-Learning trajecten. Zij streven naar een betekenisvolle SL ervaring voor de studenten, en zijn verantwoordelijk voor de samenwerking met de betrokken maatschappelijke partner(s). Om dit in goede banen te leiden, hebben docenten nood aan ondersteuning in de vorm van opleiding en extra middelen. Echter, in veel hoger onderwijsinstellingen ontbreekt de institutionele infrastructuur om Service-Learning te ondersteunen, te erkennen en verder te ontwikkelen.

Tijdens de COVID-19-pandemie ontstond een acute nood om sneller te digitaliseren dan de meesten voor mogelijk hielden, wat in veel gevallen ook lukte. Echter, het volledig digitale onderwijs bracht ook heel wat moeilijkheden met zich mee. In een Europa waar COVID-19 naar de achtergrond is verdwenen, zoeken docenten naar manieren om de beste elementen van online en offline onderwijs samen te brengen. Daarbij voelen docenten steeds meer de nood om zich te specialiseren in nieuwe digitale technologieën en in het gebruik van innovatieve digitale leeromgevingen. Docenten moeten immers digitaal competent genoeg zijn om de *'digital native'* studenten te begeleiden en te ondersteunen.

Docenten: Innovatie & impact

Service-Learning is een innovatieve onderwijspraktijk voor docenten in het hoger onderwijs. Het biedt de mogelijkheid om vakinhoud te koppelen aan praktijk en om maatschappelijke impact te genereren met onderwijs. Service-Learning werpt licht op problemen die anders weinig aandacht krijgen, omdat ze buiten de jurisdictie van de publieke en private sector vallen. Het stelt docenten ook in staat om, naast studenten, ook andere stakeholders te empoweren, in het bijzonder kwetsbare doelgroepen in de samenleving. Wanneer Service-Learning ingebed wordt in het reguliere curriculum, versterkt dat de zichtbaarheid van de maatschappelijke relevantie van de opleiding, wat zorgt voor zinvolle verbindingen, inspiratie en werkt als een bron voor nieuwe SL-ervaringen.

In een Service-Learning vak neemt een docent een andere rol op dan in traditionele hogeronderwijsmethoden. Door de peer-to-peer en formatieve aard van Service-Learning als ervaringsgerichte leer methode, zal de docent een eerder coachende en ondersteunende rol opnemen, bijvoorbeeld door het reflectieproces van studenten te ondersteunen. Ze worden bemiddelaars tussen de student en de maatschappelijke partner, en gaan mee op zoek naar hoe het SL traject een win-win kan creëren voor beiden. Daarbij is *expectation-management* een belangrijke competentie die wordt toegevoegd aan het repertoire van de docent.

Wanneer een SL project zich focust op *digital empowerment*, zal de docent de eigen digitale kennis en competenties moeten opkrikken om studenten in het proces te kunnen ondersteunen. Daaronder valt onder andere ook inzicht krijgen in de noden en competenties van de doelgroep en de maatschappelijke partners. Digitale hulpmiddelen kunnen docenten daarnaast helpen om hun tijd efficiënter te besteden,

bijvoorbeeld door voortgangsvergaderingen digitaal te organiseren. *Digital empowerment* mag echter niet betekenen 'alles digitaal, ten koste van al het andere'. Bij het ontwikkelen van onderwijsprogramma's moeten docenten weloverwogen en onderbouwde keuzes maken, zonder ervan uit te gaan dat deze keuzes altijd een digitaal moeten zijn. Vooral in SL-projecten, waar sociale interactie een belangrijke rol speelt, werken bepaalde aspecten van de onderwijservaring beter in een fysieke omgeving. De hamvraag is: *'Wat is de meerwaarde en het nut van digitale omgevingen in de specifieke context waarin jouw studenten werken?'*

Docenten: Voorwaarden voor succesvolle SL&DE

1. **Ondersteun en motiveer studenten om deel te nemen aan een SL-project.** Ga voor een 'we doen het samen'-stijl, om een gezamenlijk leerproces te bevorderen.
2. Werk aan de ontwikkeling van een '**gemeenschappelijke digitale taal**' op het niveau van de doelgroep, bijvoorbeeld door tools te gebruiken waarmee de doelgroep vertrouwd is.
3. **Geef studenten tijd en ruimte** om te experimenteren met digitale tools, zodat ze een actieve rol kunnen opnemen in de uitwerking van het project.
4. Bied studenten de **tijd om de SL context te verkennen, te onderzoeken en te begrijpen** zodat ze passende diensten kunnen leveren.
5. Gebruik **open communicatie en transparantie**. Benaderbaarheid is essentieel, docenten moeten begrip, respect en aandacht voor diversiteit tonen.
6. Geef studenten en deelnemers uit de gemeenschap **duidelijke instructies en schep heldere verwachtingen**.
7. Creëer samen **duidelijke leer- en servicedoelstellingen**.
8. **Bied de gemeenschap digitale hulpmiddelen, zoals documentaires en films** voor een betere interactie tussen studenten en partners.
9. In semestervakken is er vaak weinig tijd om ondergedompeld te worden in de SL context. **Bied studenten digitale hulpmiddelen, zoals documentaires en films** om hen betrokken en gemotiveerd te houden.
10. Begeleid studenten tijdens de ervaring en **geef hen voldoende ruimte om te reflecteren**. Stimuleer het reflectieproces door middel van blogs, vlogs of e-portfolio's.
11. **Beoordeel studenten op basis van hun leerervaringen**, niet op de resultaten van de dienstverlening.
12. Onderwijs studenten in **digitale veiligheid en gegevensbescherming**.

De partners in het SLIDE-project bundelden verhalen van studenten, docenten, en maatschappelijke partners over SL&DE. Laat je inspireren en krijg nieuwe inzichten over Service-Learning [op onze website](#).

Instellingen voor hoger onderwijs

Hogeronderwijsinstellingen: Behoeften

Hogeronderwijsinstellingen hebben een ondersteunende rol in de ontwikkeling van Service-Learning. Zij faciliteren de implementatie en ontwikkeling van SL-ervaringen, en zoeken naar strategieën om Service-Learning te versterken. Hogeronderwijsinstellingen staan onder toenemende druk om meer bij te dragen aan de maatschappij en ze willen dat ook doen. Een deel van deze bijdrage bestaat erin om de samenleving waarin zij gevestigd zijn te ondersteunen, en om door onderzoek en onderwijs bij te dragen tot het begrijpen en oplossen van maatschappelijke problemen. Hogeronderwijsinstellingen zijn daarom op zoek naar beproefde manieren om deze missie te vervullen, die duurzaam zijn en tastbare resultaten opleveren.

Daarnaast werken hogeronderwijsinstellingen aan het verbeteren van hun opleidingen door ze maatschappelijk relevant en toekomstbestendig (*future proof*) te maken. Echter, studenten merken op dat opleidingen (en vooral technologisch georiënteerde universitaire opleidingen) vaak niet op hetzelfde tempo evolueren als het werkveld. Dit is niet enkel een zoektocht naar de invulling van hele opleidingen, maar ook over de manier van lesgeven: formatief versus summatief, flexibel versus rigide, hybride versus offline, synchroon versus asynchroon, etc. Om dit gesprek te kunnen voeren, moeten hogeronderwijsinstellingen zich verder professionaliseren in de organisatie en institutionalisering van inclusief en diversiteits-sensitief onderwijs, en in het gebruik van nieuwe technologieën en innovatieve onderwijsmethoden zoals Service-Learning. Enkel dan kunnen hogeronderwijsinstellingen een heldere visie ontwikkelen voor het onderwijs van de toekomst.

Hogeronderwijsinstellingen: Innovatie & impact

Hogeronderwijsinstellingen hebben drie centrale missies: onderwijs, onderzoek en bijdragen aan de maatschappij (*third mission of higher education*). Service-learning raakt aan elk van deze missies. Ten eerste zorgt Service-Learning voor een verrijking van het curriculum, het maakt opleidingen maatschappelijk relevant en zorgt voor ontwikkeling van de 'vaardigheden voor de 21ste eeuw'. SL helpt studenten bij het verwerven van praktisch inzicht en geeft hen betekenisvolle ervaringen tijdens hun studie, waardoor ze meer betrokken, tevreden en breder inzetbaar worden. De meest fundamentele innovatie voor hogeronderwijsinstellingen is dat Service-Learning hen in staat stelt een directe sociale impact te hebben tijdens de opleiding van studenten, waar die sociale impact anders pas plaatsvindt nadat studenten de instelling hebben verlaten. Via SL komen hogeronderwijsinstellingen ook meer in contact met de lokale gemeenschappen en de samenleving als geheel. Deze interacties kunnen inspireren tot nieuw onderzoek en onderwijs met hoge maatschappelijke relevantie.

Hogeronderwijsinstellingen: Voorwaarden voor een succesvolle SL&DE

1. **Ontwikkel aangepaste trainingen over digitale (leer)instrumenten en online platforms.**

2. **Moedig docenten aan** om creativiteit van studenten toe te laten en af te wijken van aangeleerde les- en denkpatronen, en om te accepteren dat zij (en ook studenten) veel kunnen leren van maatschappelijke partners.
3. SL kan veel tijd en inspanning vragen van docenten. Hogeronderwijsinstellingen moeten er rekening mee houden dat ze **meer personeelondersteuning of meer personeel in het algemeen** nodig zullen hebben.
4. **Erken SL-prestaties** door het werk van docenten financieel te belonen of door promotieregels aan te passen.
5. **Creër een onafhankelijke entiteit in de instelling om SL-integratie te ondersteunen**, voor een continue ontwikkeling van SL op organisatieniveau.
6. Door te **investeren in technologie** kunnen universiteiten meer openheid tonen en hun kennis en onderzoeksresultaten delen met maatschappelijke partners.
7. **Versterken van innovatief onderwijs** is van het allergrootste belang om studentenbetrokkenheid te bereiken.
8. **Creër proefprojecten** met gemotiveerde studenten en maatschappelijke partners, evalueer het succes van het project en verspreid de resultaten om stakeholders verder te motiveren om deel te nemen aan 'digital empowerment'-projecten.
9. Zorg voor **relevante methoden, cursussen, binnen- en buitenlandse literatuur over SL**, en ondersteun netwerken van docenten en maatschappelijke partners.
10. **Ontwikkel methoden en hulpmiddelen voor de evaluatie van SL**. Door een nauwe band te onderhouden met maatschappelijke partners en hun ervaringen te waarderen, kunnen hogeronderwijsinstellingen de kwaliteit en tevredenheid garanderen.

De partners in het SLIDE-project bundelden verhalen van studenten, docenten, en maatschappelijke partners over SL&DE. Laat je inspireren en krijg nieuwe inzichten over Service-Learning [op onze website](#).